Yajnikyupanishad

યાજ્ઞિક્યુપનિષત્

Document Information

Text title : krishna-yajurvede taittiriya-aranyake yaajnikyupanishhad

File name : yajniki.itx

Category : upanishhat, svara

Location : doc_upanishhat

Transliterated by : Sunder Hattangadi

Proofread by : Wim en Esther (wkl-evdk at knoware.nl) in addition by Sunder Wim has added commentary/vivaraNaM in a separate file.

Description-comments : krishna-yajurvede taittiriya-aranyake

Latest update : April 5, 2004

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

November 22, 2022

sanskritdocuments.org

યાજ્ઞિક્યુપનિષત્

અમ્ભસ્ય પારે ભુવનસ્ય મધ્યે
નાકસ્ય પૃષ્ઠે મહતો મહીયાન્ ।
શુક્રેણ જ્યોતીꣳષિ સમનુપ્રવિષ્ટઃ
પ્રજાપતિશ્ચરતિ ગર્ભે અન્તઃ ॥ 1.1
યસ્મિન્નિદꣳ સં ચ વિ ચૈતિ સર્વં
યસ્મિન્ દેવા અધિવિશ્વે નિષેદુઃ ।
તદેવ ભૂતં તદુ ભવ્યમા ઇદં
તદક્ષરે પરમે વ્યોમન્ ॥ 1.2
યેનાવૃતં ખં ચ દિવં મહી ચ
યેનાદિત્યસ્તપતિ તેજસા ભ્રાજસા ચ ।
યમન્તઃ સમુદ્રે કવયો વયન્તિ
યદક્ષરે પરમે પ્રજાઃ ॥ 1.3
યતઃ પ્રસૂતા જગતઃ પ્રસૂતી
તોયેન જીવાન્ વ્યચસર્જ ભૂમ્યામ્ ।
યદોષધીભિઃ પુરુષાન્ પશૂꣳશ્ચ
વિવેશ ભૂતાનિ ચરાચરાણિ ॥ 1.4
અતઃ પરં નાન્યદણીયસꣳ હિ
પરાત્પરં યન્મહતો મહાન્તમ્ ।
યદેકમવ્યક્તમનન્તરૂપં
વિશ્વં પુરાણં તમસઃ પરસ્તાત્ ॥ 1.5
તદેવર્તં તદુ સત્યમાહુસ્તદેવ
બ્રહ્મ પરમં કવીનામ્ ।
ઇષ્ટાપૂર્તં બહુધા જાતં જાયમાનં
વિશ્વં બિભર્તિ ભુવનસ્ય નાભિઃ ॥ 1.6
તદેવાગ્નિસ્તદ્વાયુસ્તત્સૂર્યસ્તદુ ચન્દ્રમાઃ ।

તદેવ શુક્રમમૃતં તદ્બ્રહ્મ તદાપઃ સ પ્રજાપતિઃ ॥ 1.7
સર્વે નિમેષા જજ્ઞિરે વિદ્યુતઃ પુરુષાદધિ ।
કલા મુહૂર્તાઃ કાષ્ઠાશ્ચાહોરાત્રાશ્ચ સર્વશઃ ॥

અર્ધમાસા માસા ઋતવઃ સંવત્સરશ્ચ કલ્પન્તામ્ ।
સ આપઃ પ્રદુધે ઉભે ઇમે અન્તરિક્ષં ચાપિ સુવઃ ॥ 1.8, 1.9
નૈનમૂર્ધ્વં ન તિર્યઞ્ચં ન મધ્યે પરિજગ્રભત્ ।
ન તસ્યેશે કશ્ચન તસ્ય નામ મહદ્યશઃ
ન સંદૃશે તિષ્ઠતિ રૂપમસ્ય
ન ચક્ષુષા પશ્યતિ કશ્ચનૈનમ્ ।
હૃદા મનીશા મનસાભિક્લૃપ્તો
ય એનં વિદુરમૃતાસ્તે ભવન્તિ ॥ 1.10, 1.11 /1
અદ્ભ્યઃ સંભૂતો હિરણ્યગર્ભ ઇત્યષ્ટૌ ॥ 1.11 /2
એષ હિ દેવઃ પ્રદિશોઽનુ સર્વાઃ
પૂર્વો હિ જાતઃ સ ઉ ગર્ભે અન્તઃ ।
સ વિજાયમાનઃ સ જનિષ્યમાણઃ
પ્રત્યઙ્મુખાસ્તિષ્ઠતિ વિશ્વતોમુખઃ ॥

વિશ્વતશ્ચક્ષુરુત વિશ્વતો મુખો
વિશ્વતો હસ્ત ઉત વિશ્વતસ્પાત્ ।
સં બાહુભ્યાં નમતિ સં પતત્રૈર્દ્યાવાપૃથિવી
જનયન્ દેવ એકઃ ॥ 1.12, 1.13
વેનસ્તત્પશ્યન્ વિશ્વા ભુવનાનિ
વિદ્વાન્ યત્ર વિશ્વં ભવત્યેકનીડમ્ ।
યસ્મિન્નિદꣳ સં ચ વિ ચૈકꣳ સ
ઓતઃ પ્રોતશ્ચ વિભુઃ પ્રજાસુ ॥

પ્ર તદ્વોચે અમૃતં નુ વિદ્વાન્
ગન્ધર્વો નામ નિહિતં ગુહાસુ ।
ત્રીણિ પદા નિહિતા ગુહાસુ
યસ્તદ્વેદ સવિતુઃ પિતા સત્ ॥ 1.14, 1.15
સ નો બન્ધુર્જનિતા સ વિધાતા ધામાનિ વેદ ભુવનાનિ વિશ્વા ।
યત્ર દેવા અમૃતમાનશાનાસ્તૃતીયે ધામાન્યભ્યૈરયન્ત ॥

પરિ દ્યાવાપૃથિવી યન્તિ સદ્યઃ પરિ લોકાન્
પરિ દિશઃ પરિ સુવઃ ।
ઋતસ્ય તન્તું વિતતં વિચૃત્ય
તદપશ્યત્ તદભવત્પ્રજાસુ ॥ 1.16, 1.17
પરીત્ય લોકાન્ પરીત્ય ભૂતાનિ
પરીત્ય સર્વાઃ પ્રદિશો દિશશ્ચ ।
પ્રજાપતિઃ પ્રથમજા ઋતસ્યાત્મનાત્માનમભિસંબભૂવ ॥ 1.18
સદસસ્પતિમદ્ભુતં પ્રિયમિન્દ્રસ્ય કામ્યમ્ ।
સનિં મેધામયાસિષમ્ ॥ 1.19
ઉદ્દીપ્યસ્વ જાતવેદોઽપઘ્નન્નિરૃતિં મમ ।
પશૂꣳશ્ચ મહ્યમમાવહ જીવનં ચ દિશો દિશ ॥ 1.20
મા નો હિꣳસીજ્જાતવેદો ગામશ્વં પુરુષં જગત્ ।
અબિભ્રદગ્ન આગહિ શ્રિયા મા પરિપાતય ॥ 1.21
પુરુષસ્ય વિદ્મહે સહસ્રાક્ષસ્ય મહાદેવસ્ય ધીમહિ ।
તન્નો રુદ્રઃ પ્રચોદયાત્ ॥ 1.22
તત્પુરુષાય વિદ્મહે મહાદેવાય ધીમહિ ।
તન્નો રુદ્રઃ પ્રચોદયાત્ 1.23
તત્પુરુષાય વિદ્મહે વક્રતુણ્ડાય ધીમહિ ।
તન્નો દન્તિઃ પ્રચોદયાત્ 1.24
તત્પુરુષાય વિદ્મહે સુવર્ણપક્ષાય ધીમહિ ।
તન્નો ગરુડઃ પ્રચોદયાત્ ॥

કાત્યાયનાય વિદ્મહે કન્યાકુમારિ ધીમહિ ।
તન્નો દુર્ગિઃ પ્રચોદયાત્ ॥ 1.33
નારાયણાય વિદ્મહે વાસુદેવાય ધીમહિ ।
તન્નો વિષ્ણુઃ પ્રચોદયાત્ 1.29!
યશ્છન્દસામૃષભો
વિશ્વરૂપશ્છન્દોભ્યશ્ચન્દાꣳસ્યાવિવેશ ।
સતાꣳશિક્યઃ પ્રોવાચોપનિષદિન્દ્રો જ્યેષ્ઠ ઇન્દ્રિયાય
ઋષિભ્યો નમો
દેવેભ્યઃ સ્વધા પિતૃભ્યો ભૂર્ભુવઃ સુવરોમ્ ॥ 8.1
નમો બ્રહ્મણે ધારણં મે અસ્ત્વનિરાકરણં ધારયિતા ભૂયાસં

કર્ણયોઃ શ્રુતં મા ચ્યોઢ્વં મમામુષ્ય ઓમ્ ॥ 9.1
ઋતં તપઃ સત્યં તપઃ શ્રુતં તપઃ શાન્તં તપો દાનં તપો
યજ્ઞ।સ્તપો ભૂર્ભુવઃ
સુવર્બ્રહ્મૈતદુપાસ્સ્વૈતત્તપઃ ॥ 10
યથા વૃક્ષસ્ય સમ્પુષ્પિતસ્ય દૂરાદ્ગન્ધો વાત્યેવં પુણ્યસ્ય
કર્મણો દૂરાદ્ગન્ધો વાતિ યથાસિધારાં કર્તેઽવહિતમવક્રામે
યદ્યુવે યુવે હવા વિહ્વયિષ્યામિ કર્તં
પતિષ્યામીત્યેવમમૃતાદાત્માનં
જુગુપ્સેત્ । 11
અણોરણીયાન્મહતો મહીયાનાત્મા ગુહાયાં નિહિતોઽસ્ય જન્તોઃ ।
તમક્રતું પશ્યતિ વીતશોકો ધાતુઃ પ્રસાદાન્મહિમાનમીશમ્ ॥ 12.1
સપ્ત પ્રાણા પ્રભવન્તિ તસ્માત્
સપ્તાર્ચિષઃ સમિધઃ સપ્ત જિહ્વાઃ ।
સપ્ત ઇમે લોકા યેષુ ચરન્તિ
પ્રાણા ગુહાશયાન્નિહિતાઃ સપ્ત સપ્ત ॥ 12.2
અતઃ સમુદ્રા ગિરયશ્ચ સર્વેઽસ્માત્સ્યન્દન્તે
સિન્ધવઃ સર્વરૂપાઃ ।
અતશ્ચ વિશ્વા ઓષધયો રસાશ્ચ
યેનૈષ ભૂતસ્તિષ્ઠત્યન્તરાત્મા ॥ 12.3
બ્રહ્મા દેવાનાં પદવીઃ કવીના-
મૃષિર્વિપ્રાણાં મહિષો મૃગાણામ્ ।
શ્યેનો ગૃધ્રાણાꣳ સ્વધિતિર્વનાનાꣳ
સોમઃ પવિત્રમત્યેતિ રેભન્ ॥ 12.4
અજામેકાં લોહિતશુક્લકૃષ્ણાં
બહ્વીં પ્રજાં જનયન્તીꣳ સરૂપામ્ ।
અજો હ્યેકો જુષમાણોઽનુશેતે
જહાત્યેનાં ભુક્તભોગામજોઽન્યઃ ॥ 12.5
હꣳસઃ શુચિષદ્વસુરન્તરિક્ષસ-
દ્ધોતા વેદિષદતિથિર્દુરોણસત્ ।
નૃષદ્વરસદૃતસદ્વ્યોમસદબ્જા
ગોજા ઋતજા અદ્રિજા ઋતં બૃહત્ ॥ 12.6
યમાજ્જાતા ન પરા નૈવ કિંચ-

નાસ ય આવિવેશ ભુવનાનિ વિશ્વા ।
પ્રજાપતિઃ પ્રજયા સંવિદાન્-
અસ્ત્રીણિ જ્યોતીꣳષિ સચતે સ ષોડશી ॥ 12.6Ka
વિધર્તારꣳ હવામહે વસોઃ કુવિદ્વનાતિ નઃ ।
સવિતારં નૃચક્ષસમ્ ॥ 12.6Ka
અદ્યાનો દેવ સવિતઃ પ્રજાવત્સાવીઃ સૌભગમ્ ।
પરા દુઃષ્વપ્નિયꣳ સુવ ॥ 39.2
વિશ્વાનિ દેવ સવિતર્દુરિતાનિ પરાસુવ ।
યદ્ભદ્રં તન્મમ આસુવ ॥ 39.3
મધુ વાતા ઋતાયતે મધુ ક્ષરન્તિ સિન્ધવઃ ।
માધ્વીર્નઃ સન્ત્વોષધીઃ ॥ 39.4
મધુ નક્તમુતોષસિ મધુમત્પાર્થિવꣳ રજઃ ।
મધુદ્યૌરસ્તુ નઃ પિતા ॥ 39.5
મધુમાન્નો વનસ્પતિર્મધુમાꣳ અસ્તુ સૂર્યઃ ।
માધ્વીર્ગાવો ભવન્તુ નઃ ॥ 39.6
ઘૃતં મિમિક્ષિરે ઘૃતમસ્ય યોનિ-
ર્ઘૃતે શ્રિતો ઘૃતમુવસ્ય ધામ ।
અનુષ્વધમાવહ માદયસ્વ
સ્વાહાકૃતં વૃષભ વક્ષિ હવ્યમ્ ॥ 12.7
સમુદ્રાદૂર્મિર્મધુમાꣳ ઉદાર-
દુપાꣳશુના સમમૃતત્વમાનટ્ ।
ઘૃતસ્ય નામ ગુહ્યં યદસ્તિ
જિહ્વા દેવાનામમૃતસ્ય નાભિઃ ॥ 12.8
વયં નામ પ્રબ્રવામા ઘૃતેના-
સ્મિન્યજ્ઞે ધારયામા નમોભિઃ ।
ઉપ બ્રહ્મા શ‍ૃણવચ્છસ્યમાનં
ચતુઃશ‍ૃઙ્ગોઽવમીદ્ગૌર એતત્ ॥ 12.9
ચત્વારિ શ‍ૃઙ્ગા ત્રયો અસ્ય પાદા
દ્વેશીર્ષે સપ્ત હસ્તાસો અસ્ય ।
ત્રિધા બદ્ધો વૃષભો રોરવીતિ
મહો દેવો મર્ત્યાꣳ આવિવેશ ॥ 12.10
ત્રિધા હિતં પણિભિર્ગુહ્યમાનં

ગવિ દેવાસો ઘૃતમન્વવિન્દન્ ।
ઇન્દ્ર એકꣳ સૂર્ય એકં જજાન
વેનાદેકꣳ સ્વધયા નિષ્ટતક્ષુઃ ॥ 12.11
યો દેવાનાં પ્રથમં પુરસ્તા-
દ્વિશ્વાધિકો રુદ્રો મહર્ષિઃ ।
હિરણ્યગર્ભં પશ્યત જાયમાનꣳ
સ નો દેવઃ શુભયાસ્મૃત્યા સંયુનક્તુ ॥ 12.12
યસ્માત્પરં નાપરમસ્તિ કિઞ્ચિ-
દ્યસ્માન્નાણીયો ન જ્યાયોઽસ્તિ કશ્ચિત્ ।
વૃક્ષ ઇવ સ્તબ્ધો દિવિ તિષ્ઠ-
ત્યેકસ્તેનેદં પૂર્ણં પુરુષેણ સર્વમ્ ॥ 12.13
ન કર્મણા ન પ્રજયા
ધનેન ત્યાગેનૈકે અમૃતત્વમાનશુઃ ।
પરેણ નાકં નિહિતં ગુહાયાં
બિભ્રાજતે યદ્યતયો વિશન્તિ ॥ 12.14
વેદાન્તવિજ્ઞાનવિનિશ્ચિતાર્થાઃ
સંન્યાસયોગાદ્યતયઃ શુદ્ધસત્ત્વાઃ ।
તે બ્રહ્મલોકે તુ પરાન્તકાલે
પરામૃતાઃ પરિમુચ્યન્તિ સર્વે ॥

દહ્રં વિપાપં વરવેશ્મભૂત યત્પુણ્ડરીકં
પુરમધ્યસꣳસ્થમ્ ।
તત્રાપિ દહ્રં ગગનં વિશોકમ્
તસ્મિન્યદન્તસ્તદુપાસિતવ્યમ્ ।
યો વેદાદૌ સ્વરઃ પ્રોક્તો
વેદાન્તે ચ પ્રતિષ્ઠિતઃ ।
તસ્ય પ્રકૃતિલીનસ્ય
યઃ પરઃ સ મહેશ્વરઃ ॥ 12.15, 16, 17
આદિત્યો વા એષ એતન્મણ્ડલં તપતિ તત્ર તા ઋચસ્તદૃચા
મણ્ડલꣳ
સ ઋચાં લોકોઽથ ય એષ એતસ્મિન્મણ્ડલેઽર્ચિર્દીપ્યતે તાનિ
સામાનિ સ

સામ્નાં લોકોઽથ ય એષ એતસ્મિન્મણ્ડલેઽર્ચિષિ પુરુષસ્તાનિ
યજૂꣳષિ સ યજુષા મણ્ડલꣳ સ યજુષાં લોકઃ સૈષા
ત્રય્યેવ
વિદ્યા તપતિ ય એષોઽન્તરાદિત્યે હિરણ્મયઃ પુરુષઃ । 14
આદિત્યો વૈ તેજ ઓજો બલં યશશ્ચક્ષુઃ શ્રોત્રમાત્મા મનો
મન્યુર્મનુર્મૃત્યુઃ
સત્યો મિત્રો વાયુરાકાશઃ પ્રાણો લોકપાલઃ કઃ કિં કં
તત્સત્યમન્નમમૃતો
જીવો વિશ્વઃ કતમઃ સ્વયમ્ભુ બ્રહ્મૈતદમૃત એષ પુરુષ એષ
ભૂતાનામધિપતિર્બ્રહ્મણઃ સાયુજ્યꣳ
સલોકતામાપ્નોત્યેતાસામેવ
દેવતાનાꣳ સાયુજ્યꣳ સાર્ષ્ટિતાꣳ
સમાનલોકતામાપ્નોતિ ય એવંવેદેત્યુપનિષત્ । 15.1
ઘૃણિઃ સૂર્ય આદિત્યોમર્ચયન્તિ તપઃ સત્યં મધુ ક્ષરન્તિ
તદ્બ્રહ્મ તદાપ આપો જ્યોતી રસોઽમૃતં બ્રહ્મ ભૂર્ભુવઃ
સુવરોમ્ । 15.2
સર્વો વૈ રુદ્રસ્તસ્મૈ રુદ્રાય નમોઽસ્તુ ।
પુરુષો વૈ રુદ્રઃ સન્મહો નમો નમઃ ।
વિશ્વં ભૂતં ભુવનં ચિત્રં બહુધા જાતં જાયમાનં ચ
યત્ ।
સર્વો હ્યેષ રુદ્રસ્તસ્મૈ રુદ્રાય નમો અસ્તુ ॥ 24
કદ્રુદ્રાય પ્રચેતસે મીઢુષ્ટમાય તવ્યસે । વોચેમ
શંતમꣳ હૃદે ।
સર્વો હ્યેષ રુદ્રસ્તસ્મૈ રુદ્રાય નમો અસ્તુ ॥ 25
નમો હિરણ્યબાહવે હિરણ્યપતયેઽમ્બિકાપતય ઉમાપતયે
પશુપતયે નમો નમઃ ॥ 22
પ્રાણાનાં ગ્રન્થિરસિ રુદ્રો મા વિશાન્તક-
સ્તેનાન્નેનાપ્યાયસ્વ ॥ 74, internet version splits after vishAntakaH
અઙ્ગુષ્ઠમાત્રઃ પુરુષોઽઙ્ગુષ્ઠં ચ સમાશ્રિતઃ ।
ઈશઃ સર્વસ્ય જગતઃ પ્રભુઃ પ્રીણાતુ વિશ્વભુક્ ॥ 71
મેધા દેવી જુષમાણા ન આગાદ્વિશ્વાચી ભદ્રા
સુમનસ્યમાના ।

ત્વયા જુષ્ટા જુષમાણા દુરુક્તાન્બૃહદ્વદેમ વિદથે સુવીરાઃ ॥ 41.1
ત્વયા જુષ્ટ ઋષિર્ભવતિ દેવિ
ત્વયા બ્રહ્માગતશ્રીરુત ત્વયા ।
ત્વયા જુષ્ટશ્ચિત્રં વિન્દતે વસુ
સા નો જુષસ્વ દ્રવિણેન મેધે ॥ 41.2
મેધાં મ ઇન્દ્રો દદાતુ મેધાં દેવી સરસ્વતી ।
મેધાં મે અશ્વિનાવુભાવાધત્તાં પુષ્કરસ્રજા 42.1, internet version has puShkarasrajau ।
અપ્સરાસુ યા મેધા ગન્ધર્વેષુ ચ યન્મનઃ ।
દૈવી મેધા સરસ્વતી સ માં મેધા
સુરભિર્જુષતામ્ ॥ 42.2
આ માં મેધા સુરભિર્વિશ્વરૂપા હિરણ્યવર્ણા જગતી જગમ્યા ।
ઊર્જસ્વતી પયસા પિન્વમાના સા માં મેધા સુપ્રતીકા
જુષતામ્ ॥ 43
સદ્યોજાતં પ્રપદ્યામિ સદ્યોજાતાય વૈ નમઃ ।
ભવે ભવે નાતિભવે ભવસ્વ મામ્ । ભવોદ્ભવાય નમઃ ॥ 17
વામદેવાય નમો જ્યેષ્ઠાય નમઃ રુદ્રાય
નમઃ કાલાય નમઃ કલવિકરણાય નમો બલવિકરણાય નમો
બલપ્રમથાય નમઃ સર્વભૂતદમનાય નમો
મનોન્મનાય નમઃ ॥ 18
અઘોરેભ્યોઽથ ઘોરેભ્યો ઘોરઘોરતરેભ્યઃ સર્વતઃ શર્વ
સર્વેભ્યો નમસ્તે અસ્તુ રુદ્રરૂપેભ્યઃ ॥ 19
તત્પુરુષાય વિદ્મહે મહાદેવાય ધીમહિ । તન્નો રુદ્રઃ
પ્રચોદયાત્ ॥ 20
ઈશાનઃ સર્વવિદ્યાનામીશ્વરઃ સર્વભૂતાનાં
બ્રહ્માધિપતિર્બ્રહ્મણોઽધિપતિર્બ્રહ્મા શિવો મે અસ્તુ સદા શિવોમ્ 21
બ્રહ્મમેતુ મામ્ । મધુમેતુ મામ્ । બ્રહ્મમેવ મધુમેતુ મામ્ ।
યાસ્તે સોમ પ્રજા વત્સોઽભિ સો અહમ્ । દુઃષ્વપ્નહન્
દુરુષ્ષહ ।
યાસ્તે સોમ પ્રાણાઁ સ્તાં જુહોમિ ।
ત્રિસુપર્ણમયાચિતં બ્રાહ્મણાય દદ્યાત્ । બ્રહ્મહત્યાં વા
એતે ઘ્નન્તિ । યે બ્રાહ્મણાસ્ત્રિસુપર્ણં પઠન્તિ । તે સોમં
પ્રાપ્નુવન્તિ ।

આ સહસ્રાત્પઙ્ક્તિં પુનન્તિ । ઓમ્ ॥ 38
બ્રહ્મ મેધયા । મધુ મેધયા । બ્રહ્મમેવ મધુમેધયા ।
અદ્યાનો દેવ સવિતઃ પ્રજાવત્સાવીઃ સૌભગમ્ । પરા
દુઃષ્વપ્નિયꣳ સુવ । વિશ્વાનિ દેવ સવિતર્દુરિતાનિ
પરાસુવ । યદ્ભદ્રં તન્મ tanmama? આસુવ
મધુવાતા ઋતાયતે મધુક્ષરન્તિ સિન્ધવઃ । માધ્વીર્નઃ
સન્ત્વોષધીઃ । મધુ નક્તમુતોષસિ મધુમત્પાર્થિવꣳ
રજઃ । મધુદ્યૌરસ્તુ નઃ પિતા । મધુમાન્નો
વનસ્પતિર્મધુમાꣳ
અસ્તુ સૂર્યઃ । માધ્વીર્ગાવો ભવન્તુ નઃ ।
ય ઇમં ત્રિસુપર્ણમયાચિતં બ્રાહ્મણાય દદ્યાત્ ।
ભ્રૂણહત્યાં વા એતે ઘ્નન્તિ ।
યે બ્રાહ્મણાસ્ત્રિસુપર્ણં પઠન્તિ । તે સોમં પ્રાપ્નુવન્તિ । આ
સહસ્રાત્પઙ્ક્તિં પુનન્તિ । ઓમ્ ॥ 39 (appears twice in the book version)
બ્રહ્મ મેધવા । મધુ મેધવા । બ્રહ્મમેવ મધુ મેધવા ।
બ્રહ્મા દેવાનાં પદવીઃ કવીના-
મૃષિર્વિપ્રાણાં
મહિષો મૃગાણામ્ ।
શ્યેનો ગૃધ્રાણાꣳ સ્વધિતિર્વનાનાꣳ
સોમઃ પવિત્રમત્યેતિ રેભન્ ॥

હꣳ સઃ શુચિષદ્વસુરન્તરિક્ષસ-
દ્ધોતા વેદિષદતિથિર્દુરોણસત્ ।
નૃષદ્વરસદૃતસદ્વ્યોમસદબ્જા
ગોજા ઋતજા અદ્રિજા ઋતં બૃહત્ ॥ 40.1, 2, 3
ય ઇમં ત્રિસુપર્ણમયાચિતં બ્રાહ્મણાય દદ્યાત્ ।
વીરહત્યાં વા એતે ઘ્નન્તિ ।
યે બ્રાહ્મણાસ્ત્રિસુપર્ણં પઠન્તિ । તે સોમં પ્રાપ્નુવન્તિ ।
આસહસ્રાત્ પઙ્ક્તિં પુનન્તિ । ઓમ્ ॥ 40.6
સત્યં પરં પરꣳ સત્યꣳ સત્યેન ન
સુવર્ગાલ્લોકાચ્ચ્યવન્તે
કદાચન સતાꣳ હિ સત્યં તસ્માત્સત્યે રમન્તે 78.1

તપ ઇતિ તપો નાનશનાત્પરં યદ્ધિ પરં તપસ્તદ્
દુર્ધર્ષં તદ્ દુરાધષ તસ્માત્તપસિ રમન્તે 78.2
દમ ઇતિ નિયતં બ્રહ્મચારિણસ્તસ્માદ્દમે રમન્તે 78.3
શમ ઇત્યરણ્યે મુનસ્તમાચ્છમે રમન્તે 78.4
દાનમિતિ સર્વાણિ ભૂતાનિ પ્રશꣳસન્તિ દાનાન્નાતિદુષ્કરં
તસ્માદ્દાને રમન્તે 78.5
ધર્મ ઇતિ ધર્મેણ સર્વમિદં પરિગૃહીતં
ધર્માન્નાતિદુશ્ચરં તસ્માદ્ધર્મે રમન્તે 78.6
પ્રજન ઇતિ ભૂયાꣳસસ્તસ્માદ્ભૂયિષ્ઠાઃ પ્રજાયન્તે
તસ્માદ્ભૂયિષ્ઠાઃ પ્રજનને રમન્તે 78.7
અગ્નય ઇત્યાહ તસ્માદગ્નય આધાતવ્યા 78.8
અગ્નિહોત્રમિત્યાહ તસ્માદગ્નિહોત્રે રમન્તે 78.9
યજ્ઞ ઇતિ યજ્ઞેન હિ દેવા દિવં ગતાસ્તસ્માદ્યજ્ઞે રમન્તે 78.10
માનસમિતિ વિદ્વાꣳસસ્તસ્માદ્વિદ્વાꣳસ એવ માનસે રમન્તે 78.11
વિદ્વાંસઃ સગુણજ્ઞાઃ સ્યુર્મનઃસાધ્યં તુ માનસમ્ ।
ઉપાસનં પરં હેતુરિત્યેતે મેનિરે બુધાઃ ॥ ૪૦૬॥

ન્યાસ ઇતિ બ્રહ્મા બ્રહ્મા હિ પરઃ પરો હિ બ્રહ્મા તાનિ વા
એતાન્યવરાણિ તપાꣳસિ ન્યાસ એવાત્યરેચયત્ 78.12
પ્રાજાપત્યો હારુણિઃ સુપર્ણેયઃ પ્રજાપતિં પિતરમુપસસાર કિં
ભગવન્તઃ પરમં વદન્તીતિ તસ્મૈ પ્રોવાચ 79.1
સત્યેન વાયુરાવાતિ સત્યેનાદિત્યો રોચતે દિવિ સત્યં વાચઃ
પ્રતિષ્ઠા સત્યે સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં તસ્માત્સત્યં પરમં
વદન્તિ 79.2
તપસા દેવા દેવતામગ્ર આયન્ તપસાર્ષયઃ
સુવરન્વવિન્દન્તપસા
સપત્નાન્પ્રણુદામારાતીસ્તપસિ સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં
તસ્માત્તપઃ પરમં વદન્તિ 79.3
દમેન દાન્તાઃ કિલ્બિષમવધૂન્વન્તિ દમેન બ્રહ્મચારિણઃ
સુવરગચ્છન્ દમો ભૂતાનાં દુરાધર્ષં દમે સર્વં
પ્રતિષ્ઠિતં તસ્માદ્દમઃ પરમં વદન્તિ 79.4
શમેન શાન્તાઃ શિવમાચરન્તિ શમેન નાકં

મુનયોઽન્વવિન્દઞ્છમો
ભૂતાનાં દુરાધર્ષં શમે સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં
તસ્માચ્છમઃ પરમં વદન્તિ 79.5
દાનં યજ્ઞાનાં વરૂથં દક્ષિણા લોકે દાતારꣳ
સર્વભૂતાન્યુપજીવન્તિ દાનેનારાતીરપાનુદન્ત દાનેન
દ્વિષન્તો મિત્રા ભવન્તિ દાને સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં તસ્માદ્દાનં
પરમં વદન્તિ 79.6
ધર્મો વિશ્વસ્ય જગતઃ પ્રતિષ્ઠા લોકે ધર્મિષ્ઠ પ્રજા
ઉપસર્પન્તિ ધર્મેણ પાપમપનુદતિ ધર્મે સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં
તસ્માદ્ધર્મં પરમં વદન્તિ 79.7
પ્રજનનં વૈ પ્રતિષ્ઠા લોકે સાધુ પ્રજાયાસ્તન્તું તન્વાનઃ
પિતૃણામનૃણો ભવતિ તદેવ તસ્યાનૃણં તસ્માત્પ્રજનનં
પરમં વદન્તિ 79.8
અગ્નયો વૈ ત્રયી વિદ્યા દેવયાનઃ પન્થા ગાર્હપત્ય ઋક્
પૃથિવી રથન્તરમન્વાહાર્યપચનઃ યજુરન્તરિક્ષં
વામદેવ્યમાહવનીયઃ સામ સુવર્ગો લોકો બૃહત્તસ્માદગ્નીન્
પરમં વદન્તિ 79.9
અગ્નિહોત્રꣳ સાયં પ્રાતર્ગૃહાણાં નિષ્કૃતિઃ સ્વિષ્ટꣳ
સુહુતં યજ્ઞક્રતૂનાં પ્રાયણꣳ સુવર્ગસ્ય લોકસ્ય
જ્યોતિસ્તસ્માદગ્નિહોત્રં પરમં વદન્તિ 79.10
યજ્ઞ ઇતિ યજ્ઞો હિ દેવાનાં યજ્ઞેન હિ દેવા દિવં ગતા
યજ્ઞેનાસુરાનપાનુદન્ત યજ્ઞેન દ્વિષન્તો મિત્રા ભવન્તિ યજ્ઞે
સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં તસ્માદ્યજ્ઞં પરમં વદન્તિ 79.11
માનસં વૈ પ્રાજાપત્યં પવિત્રં માનસેન મનસા સાધુ
પશ્યતિ ઋષયઃ પ્રજા અસૃજન્ત માનસે સર્વં પ્રતિષ્ઠિતં
તસ્માન્માનસં પરમં વદન્તિ 79.12
ન્યાસ ઇત્યાહુર્મનીષિણો બ્રહ્માણમ્ 79.13 /1
બ્રહ્મા વિશ્વઃ કતમઃ સ્વયમ્ભૂઃ પ્રજાપતિઃ સંવત્સર ઇતિ 79.13 /2
સંવત્સરોઽસાવાદિત્યો ય એષ આદિત્યે પુરુષઃ
સ પરમેષ્ઠી બ્રહ્માત્મા 79.14
યાભિરાદિત્યસ્તપતિ રશ્મિભિસ્તાભિઃ પર્જન્યો વર્ષતિ
પર્જન્યેનૌષધિવનસ્પતયઃ પ્રજાયન્ત ઓષધિવનસ્પતિભિરન્નં

ભવત્યન્નેન પ્રાણાઃ પ્રાણૈર્બલં બલેન તપસ્તપસા શ્રદ્ધા
શ્રદ્ધયા મેધા મેધયા મનીષા મનીષયા મનો મનસા
શાન્તિઃ શાન્ત્યા ચિત્તં ચિત્તેન સ્મૃતિઃ સ્મૃત્યા સ્મારઁ
સ્મારેણ વિજ્ઞાનં વિજ્ઞાનેનાત્માનં વેદયતિ તસ્માદન્નં
દદન્સર્વાણ્યેતાનિ દદાત્યન્નાત્પ્રાણા ભવન્તિ ભૂતાનાં
પ્રાણૈર્મનો મનસશ્ચ વિજ્ઞાનં વિજ્ઞાનાદાનન્દો બ્રહ્મયોનિઃ 79.15
સ વા એષ પુરુષઃ પઞ્ચધા પઞ્ચાત્મા યેન સર્વમિદં
પ્રોતં પૃથિવી ચાન્તરિક્ષં ચ દ્યૌશ્ચ
દિશશ્ચાવાન્તરદિશાશ્ચ સ વૈ સર્વમિદં જગત્સ
સભૂતઁ સ ભવ્યં જિજ્ઞાસક્લૃપ્ત ઋતજા રયિષ્ઠાઃ
શ્રદ્ધા સત્યો મહસ્વાન્તમસોપરિષ્ટાત્ 79.16 /1
જ્ઞાત્વા તમેવં મનસા હૃદા ચ ભૂયો ન મૃત્યુમુપયાહિ વિદ્વાન્ 79.16 /2
તસ્માન્ન્યાસમેષાં તપસામતિરિક્તમાહુઃ 79.16 /3
વસુરણ્વો વિભૂરસિ પ્રાણે ત્વમસિ સન્ધાતા બ્રહ્મન્ ત્વમસિ
વિશ્વસૃત્તેજોદાસ્ત્વમસ્યગ્નેરસિ વર્ચોદાસ્ત્વમસિ સૂર્યસ્ય
દ્યુમ્નોદાસ્ત્વમસિ ચન્દ્રમસ ઉપયામગૃહીતોઽસિ બ્રહ્મણે ત્વા
મહસે 79.17
ઓમિત્યાત્માનં યુઞ્જીત 79.18 /1
એતદ્વૈ મહોપનિષદં દેવાનાં ગુહ્યં 79.18 /2
ય એવં વેદ બ્રહ્મણો મહિમાનમાપ્નોતિ તસ્માદ્ બ્રહ્મણો મહિમાનમ્ 79.18 /3
તસ્યૈવં વિદુષો યજ્ઞસ્યાત્મા યજમાનઃ શ્રદ્ધા પત્ની
શરીરમિધ્મમુરો વેદિર્લોમાનિ બર્હિર્વેદઃ શિખા હૃદયં યૂપઃ
કામ આજ્યં મન્યુઃ પશુસ્તપો। આગ્નિર્દમઃ શમયિતા દાનં
દક્ષિણા વાગ્ઘોતા પ્રાણ ઉદ્ગાતા ચક્ષુરધ્વર્યુર્મનો બ્રહ્મા
શ્રોત્રમગ્નીત્ 80.1 /1
યાવદ્ધ્રિયતે સા દીક્ષા યદશ્નાતિ
તદ્ધવિર્યત્પિબતિ તદસ્ય સોમપાનં યદ્રમતે તદુપસદો
યત્સઞ્ચરત્યુપવિશત્યુત્તિષ્ઠતે ચ સ પ્રવર્ગ્યો યન્મુખં
તદાહવનીયો યા વ્યાહૃતિરાહુતિર્યદસ્ય વિજ્ઞાન તજ્જુહોતિ
યત્સાયં પ્રાતરત્તિ તત્સમિધં યત્પ્રાતર્મધ્યન્દિનઁ સાયં
ચ તાનિ સવનાનિ 80.1 /2
યે અહોરાત્રે તે દર્શપૂર્ણમાસૌ

યેઽર્ધમાસાશ્ચ માસાશ્ચ તે ચાતુર્માસ્યાનિ ય ઋતવસ્તે
પશુબન્ધા યે સંવત્સરાશ્ચ પરિવત્સરાશ્ચ તેઽહર્ગણાઃ
સર્વવેદસં વા એતત્સત્રં યન્મરણં તદવભૃથઃ 80.1 /3
એતદ્વૈ જરામર્યમગ્નિહોત્રँ સત્રં ય એવં વિદ્વાનુદગયને પ્રમીયતે
દેવાનામેવ મહિમાનં ગત્વાદિત્યસ્ય સાયુજ્યં ગચ્છત્યથ યો
દક્ષિણે પ્રમીયતે પિતૃણામેવ મહિમાનં ગત્વા ચન્દ્રમસઃ
સાયુજ્યં ગચ્છત્યેતૌ વૈ સૂર્યાચન્દ્રમસોર્મહિમાનૌ બ્રાહ્મણો
વિદ્વાનભિજયતિ તસ્માદ્ બ્રહ્મણો મહિમાનમિત્યુપનિષત્ 80.1 /3

Encoded and proofread by Sunder Hattangadi
Also proofread by Wim en Esther wkl-evdk@knoware.nl
Wim has added commentary/vivaraNaM in a separate file.

According to Sw. Vimalananda, who has translated the Mahanarayana Upanishad (Ramakrishna Math publ.), it is also known as Yajniki Upanishad on the ground that Yajnatma Narayana is considered to be the seer of this part of the Veda (Krishna Yajurveda). This upanishad forms the tenth (last) prapathakas (Sayana's term), or prasna (Bhattabhaskara's term) of the Taittiriya Aranyaka. It is also called 'khila' (supplementary) as it deals with many rituals in daily use. There is a 'dravidapatha' and 'andhrapatha' with 64 and 80 chapters resp.!

'The yAj nikyupaniShad with a commentary in the form of kArikas by shrIpuruShottamAnandatIrtha is based
on a single manuscript found in the Adyar Library.
The yAj nikyupaniShad is also known as nArAyaNopaniShad. There is the mahAnArAyaNopaniShad belonging to the atharvaveda. edited by Col. Jacob, which has been utilised by Bloomfield in preparing his Vedic Concordance. The latter is only another version of this yAj nikyupaniShad.

The taittirIyayajurveda is divided into the sa.nhitA and the brAhmaNa portions. The brAhmaNa has the three prapAThakas for the main brAhmaNa

portion, and then the AraNyaka portion. SAyana divides the AraNyaka into ten prapAThakas, and the three prapAThakas, 7 to 9 form what is well known as the taittirIyopaniShad. The next one is accepted as a khila (supplement) and that is the yAj nikyupaniShad. BhaTTabhAskara takes the whole of the TaittirIyopaniShad as a single prashna, and there is also a slight difference in him from the arrangement of the prashnas found in sAyaNa. Otherwise the texts are the same.'

Yajnikyupanishad

pdf was typeset on November 22, 2022

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*